

Expunerea la violența televizuală și comportamentul agresiv al copiilor. Un model structural al efectelor pe termen scurt

Poliana Ștefănescu

Universitatea din București

În ultimii 50 de ani s-au desfășurat numeroase cercetări care investighează relația dintre violența televizuală și agresivitatea copiilor. Acest articol prezintă câteva concluzii generale ale studiilor internaționale și analizează efectele pe termen scurt ale expunerii copiilor la violența televizuală în România.

Sunt folosite tehnici de analiză multivariată efectuate în SPSS și LISREL. Variabilele analizate au fost extrase din cercetările Centrului de Studii Media și Noi Tehnologii de Comunicare (CSMNTC), de la Universitatea din București.

Introducere

Televiziunea și violența constituie teme foarte investigate în domeniul științelor sociale. O estimare a studiilor efectuate în ultimii 50 de ani în lume, pe această temă, variază între 3.000 și 4.000 (Potter, 1999).

Majoritatea cercetătorilor sunt de acord că televiziunea influențează atitudinile, opiniile și comportamentul. Dar cum are loc această influență, cât de puternică este în comparație cu alte influențe și care este justificarea teoretică sunt întrebări deschise încă. Potter, în studiul asupra literaturii din domeniu, observă că cercetătorii nu sunt încă siguri asupra efectelor existente. El sugerează că ar fi 19 efecte posibile, dar lista sa nu este definitivă (Potter, 1999). Alți autori, referindu-se la literatura existentă, ajung la concluzia că posibilele efecte negative ale televiziunii

sunt reduse, în comparație cu cele exercitate de familie, școală și cercul de prieteni (Gunter și Mc Aleer, 1997).

O parte din atenția acordată televiziunii și conținutului violent se datorează caracterului său global. La această tehnologie, veche de peste 75 de ani, se adaugă în ultimul deceniu noile tehnologii digitale și Internetul. Noile medii de comunicare, alături de televiziunea tradițională facilitează proliferarea conținutului violent și răspândirea necontrolată a acestuia, cu efecte asupra dezvoltării generațiilor tinere.

Un articol interesant din revista *Science* prezintă o metaanaliză a tuturor studiilor care investigau ipoteza conform căreia expunerea la violența din mass-media crește agresivitatea (Anderson și Bushman, 2002). Ne referim la un număr de 284 studii, care investighează 51.597 participanți. Datele analizate în studiile respective proveneau

din experimente de laborator, cercetări de teren, anchete panel și studii longitudinale. Deși au fost găsite corelații între violența televizuală și agresivitate, acestea nu au putut confirma ipoteza că televiziunea poate fi privită ca o cauză necesară și suficientă a violenței din societate.

Perspective teoretice

În discutarea perspectivelor teoretice alternative care încearcă să explice relațiile dintre expunerea la violență (în familie, comunitate sau mass-media) și comportamentul agresiv ulterior al unui individ, este important să facem distincția între efectele pe termen scurt și cele pe termen lung. În abordările recente, relațiile pe termen lung au fost atribuite, în principal, însușirii prin învățare a trei structuri social-cognitive: schemele despre o lume ostilă, scenariile pentru rezolvarea problemelor sociale, care se concentrează pe agresiune, și concepțiile normative conform cărora agresiunea este acceptabilă (Bushman, Huesmann, 2001; Huesmann, 1986). Pornind de la principiul conform căruia tinerii au tendința înăscută de a-i imita pe cei pe care îi observă, aceste teorii sugerează că, în cazul copiilor foarte mici, aceștia imită mai ales comportamentele deosebite pe care le văd. Prin observarea unor comportamente agresive în jurul lor, crește șansa ca acei copii să se comporte în același mod (Bandura, 1977). Pe măsură ce copiii cresc, scenariile sociale însușite prin observarea familiei, a prietenilor, a comunității și a mass-media, devin mai complexe, abstracte și automate (Huesmann, 1986). Pe măsură ce copiii se maturizează, credințele normative asupra comportamentelor sociale corespunzătoare se cristalizează și încep să acționeze ca filtre de limitare a comportamentelor sociale necorespunzătoare. Pe scurt, teoria învățării prin observarea social-cognitivă postulează efectul pe termen lung al expunerii la

violență, prin influența acestei expuneri asupra dezvoltării scenariilor de rezolvare agresivă a problemelor, asupra deviațiilor ostile și a credințelor normative de aprobare a agresiunii.

O teorie alternativă sau complementară, care explică efectele pe termen lung, este teoria desensibilizării. Această teorie se bazează pe faptul empiric că majoritatea oamenilor par să aibă o reacție emoțională atunci când văd sânge sau scene violente. Totuși, în urma expunerilor repetate la violență, acest răspuns emoțional negativ devine și el obișnuit, iar observatorul se desensibilizează.

Mai sunt alte două perspective teoretice diferite care încearcă să explice relațiile pe termen lung între expunerea la violență și agresiune, fără a lua în considerare ipoteza unui efect direct al vizualizării violenței asupra comportamentului agresiv. Studiile bazate pe observarea copiilor agresivi arată că este posibil ca un copil agresiv să îi provoace pe ceilalți, care, la rândul lor, răspund agresiv aceluși copil, creând un mediu violent pe care copilul îl „observă”. Totuși, pentru violența media, ipoteza de bază este aceea potrivit căreia copilului agresiv pur și simplu îi „place” să urmărească mass-media agresive mai mult decât altora (Huesmann, 1986a, 1986b). Cealaltă teorie alternativă care a fost discutată pe larg este cel mai bine descrisă ca teoria „celei de-a treia variabile”. Se știe că numeroase caracteristici demografice, familiale și personale se corelează atât cu vizionarea TV, cât și cu agresiunea (Comstock și Paik, 1991). Această teorie sugerează că relațiile pe termen lung dintre agresiune și expunerea la violența din mass-media sunt false și derivă din asocierea strânsă cu una sau mai multe dintre aceste variabile terțiare.

S-a constatat că acei copii care au un IQ scăzut și care aparțin familiilor cu un status socioeconomic modest urmăresc TV mai multe ore (Comstock, Paik, 1991). Obiceiurile de vizionare a TV ale părinților

influențează de asemenea obiceiurile de vizionare ale copiilor (Comstock, Paik, 1991). Și alți factori familiali cum ar fi pedepsele aspre aplicate copiilor, respingerea acestora de către părinți precum și lipsa de disciplină influențează agresivitatea copiilor. Dar acești factori nu explică efectul general al expunerii la violența asupra agresivității, ci explică diferențele individuale în expunerea la violență și în ceea ce privește intensitatea efectului.

Oricare dintre procesele teoretice discutate anterior pot contribui la relaționarea pe termen scurt între expunerea la violență și la comportamentul agresiv.

Rezultate ale studiilor anterioare

Multe cercetări demonstrează o legătură între violența televizuală și agresivitatea copiilor. Chiar dacă cercetările nu tratează exhaustiv investigarea efectelor pe care le are violența de la televiziune, vom ține seama de următoarele rezultate :

- Copiii consumă multă televiziune. Timpul consacrat televiziunii trece de două ore și jumătate la vârsta de cinci ani și ajunge la aproape patru ore pe zi la vârsta de 12 ani. Spre sfârșitul adolescenței, timpul petrecut în fața televizorului se stabilizează la două-trei ore pe zi.

- Cercetările lui Eron și ale colaboratorilor săi (1971, 1972) demonstrează că, între 6 și 10 ani, copiii sunt mai sensibili la efectele televiziunii, mai întâi pentru că este vârsta la care ei petrec maximum de timp pentru a privi la televizor, și apoi pentru că agresivitatea lor continuă să crească, iar copiii consideră încă televiziunea ca fiind foarte reală.

- Frecvența expunerii băieților la emisiunile violente pe care le preferă, după declarațiile lor, poate constitui un predictor pentru frecvența și gravitatea delictelor

pe care le comiteau la vârsta de 30 de ani, chiar după ce influența agresivității inițiale a acestor băieți era anulată (Huesmann, 1986b).

- Copiii expuși la violența televizuală pot deveni insensibili față de violența reală, pot vedea lumea ca pe un loc rău și se tem că se poate uza de forța fizică pentru rezolvarea conflictelor.

- Desenele animate, în special, pot fi o sursă de stereotipuri negative cu privire la unele minorități.

- S-a observat că, atunci când părinții privesc la televizor în compania copiilor și nu discută cu ei despre ceea ce se întâmplă pe micul ecran, copiii pot deveni mai agresivi în realitate.

- Copiii cei mai agresivi aveau în general părinți ei înșiși agresivi, care se arătau nemulțumiți de copiii lor și care îi pedepseau mai sever (Huesmann, 1986a).

- Modul cel mai simplu de a descrie mecanismul prin care consumul de violență televizuală poate conduce la agresivitate constă în a afirma faptul potrivit căruia copiii observă comportamente agresive noi și că ei învață indirect că actele violente sunt recompensate. Ei memorizează aceste noi comportamente care, din acel moment, fac parte din paleta de acțiuni pe care ei le pot alege pentru a obține ceea ce doresc.

- Este cu siguranță adevărat că violența televizuală nu se află la originea tuturor comportamentelor agresive ale copiilor. Este adevărat și că anumiți copii sunt mult mai susceptibili decât alții de a fi „atinși” de această violență și că acești copii sunt probabil mai susceptibili de a deveni agresivi. Dar efectele violenței televizuale incită acești copii cu risc să devină și mai agresivi decât ar fi fost în alte condiții. Grupul cel mai vulnerabil nu reprezintă decât o minoritate a telespectatorilor, dar tot ei sunt cei mai susceptibili de a constitui majoritatea agresorilor. Acest fapt în sine motivează studiarea acestor telespectatori și a conținutului violent din emisiunile TV.

În ultimii trei ani, în România au fost desfășurate mai multe studii referitoare la violența din mass-media, care au investigat atât estimarea conținutului violent din emisiunile TV, cât și practicile de consum media (inclusiv TV) ale copiilor și adolescenților.

Pe scurt, telespectatorul este confruntat, în medie, cu 46 de scene de violență pe oră, iar emisiunile cu cea mai mare rată a conținutului violent sunt filmele, seriilele și știrile (www.cna.ro). În medie, pe fiecare canal TV, zilnic sunt șase personaje principale care comit acte de violență. Media scenelor de violență comise de personajele principale variază între trei și cinci (Ștefănescu, 2006).

Causalitate și predicție privind efectele pe termen scurt ale expunerii la violența TV

În continuare vom analiza relația dintre expunerea la TV și reacția pe termen scurt la conținutul violent al emisiunilor televizate. În cercetarea din 2005 privind comportamentul consumului de programe audiovizuale al elevilor (7-10 ani, 11-14 ani, 15-18 ani), s-a constatat că expunerea la TV este majoritară, față de celelalte medii de informare (radio, Internet) pentru toate grupele de vârstă.

Așa cum reiese din literatura internațională, expunerea la violența televizuală are efecte negative pe termen scurt și pe termen lung. Reanalizând datele din cercetarea efectuată în 2005¹ am estimat predictorii efectelor pe termen scurt.

Am considerat *efecte pe termen scurt* răspunsurile copiilor și ale adolescenților la întrebarea: „În ce fel te simți influențat/influențată de scenele de violență pe care le vezi la TV?” :

1. Mă amuză și mă lasă indiferent.
2. Mă fac mai curajos și mai îndrăzneț.
3. Mă ajută/mă fac să le imit în relațiile cu alții.
4. Mă îngrozesc și îmi dau un sentiment de nesiguranță.
5. Îmi perturbă somnul.

Predictorii au fost căutați într-un set de variabile care măsoară consumul TV, expunerea la conținut violent și caracteristicile socioeconomice ale familiei. Este cunoscut că percepțiile și raționamentele pe care le fac copiii, mai ales cei mai mici dintre ei, sunt influențate de comportamentele observate în jurul lor, dar și de caracteristicile individuale. În continuare vom încerca să explicăm percepțiile copiilor asupra violenței televizuale și efectele pe termen scurt analizând modelul structural din figura 1².

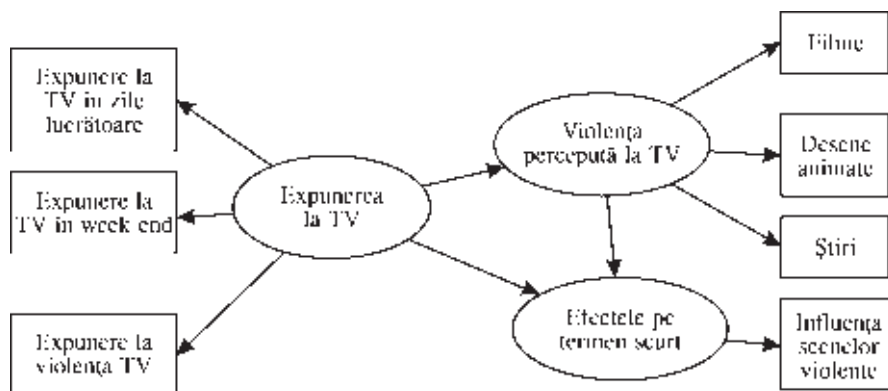
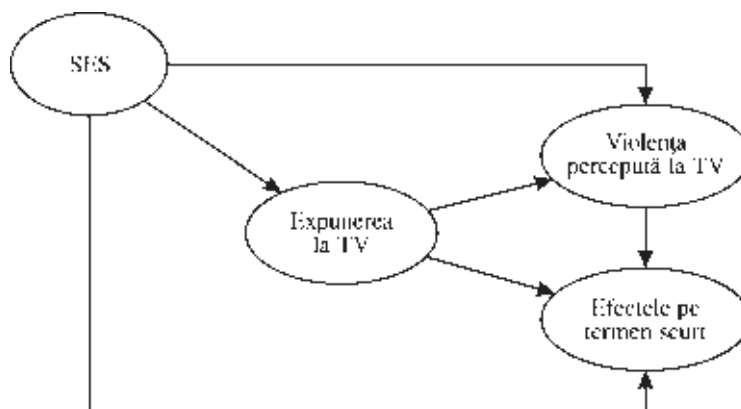

Figura 1. Model teoretic 1: Expunerea la violența televizuală și efectele asupra tinerilor

Expunerea la TV se măsoară cu variabilele corespunzătoare expunerii la TV în zilele lucrătoare și la sfârșit de săptămână, la care se adaugă variabila de consum privind emisiunile cu cea mai mare cantitate de violență: filmele, desenele animate și știrile (Ștefănescu, 2005). *Percepția violenței din emisiunile televizate* se stabilește pe baza percepției subiective a violenței din filme, știri și desene animate. *Efectele pe termen scurt* au fost considerate răspunsurile la întrebarea privind influența scenelor de violență urmărite la televizor. De la început precizăm că nu deținem date despre anumite caracteristici individuale, cum ar fi IQ (coeficientul de inteligență) sau rezultatele unor teste de personalitate. Cercetarea pe care ne bazăm analiza nu conține nici date

longitudinale, pe baza cărora s-ar putea investiga efectele pe termen lung. În urma analizei structurale s-a constatat că modelul este nedefinit pentru datele luate în considerare. Cu alte cuvinte, s-ar putea avansa ipoteza că putem introduce în model o variabilă suplimentară, ca „a treia variabilă” pentru a îmbunătăți modelul. În acest scop s-a recurs la variabila „status socio-economic” (SES) măsurată prin intermediul ocupației părinților și al dotării gospodăriei cu aparatură electronică (TV, radio, computer, conectare la Internet, antenă pentru satelit, video/DVD etc.). Variabilele introduse în calcul sunt recodificări ale variabilelor brute, astfel încât să se obțină o scală ordinală³. Modelul teoretic este reprezentat în figura 2.

Figura 2. Modelul teoretic 2: Expunerea la violența televizuală și efectele asupra tinerilor în contextul socioeconomic al familiei

Modelul din figura 2 introduce trei legături cauzale noi între variabila SES (statusul socio-economic) și celelalte variabile latente prezente: *expunerea la TV*, *violența percepută* și *efectele pe termen scurt*. Deși acest model conține mai multe informații, coeficienții structurali nu sunt semnificativi, ceea ce ne conduce la concluzia că efectele scenelor violente de la TV, asupra copiilor, apar sub influența unor factori

mult mai complecși, dintre care menționăm factorii individuali și/sau sociali.

În aceste condiții, un model structural cu legături simultane este dificil de construit utilizând numai informații privind expunerea la TV și câțiva parametri demografici. Dar care sunt predictorii efectelor pe termen scurt ai violenței televizuale? În urma unei proceduri de regresie stepwise s-au obținut rezultate care explică parțial

unele teorii discutate anterior. Vom prezenta aceste rezultate pe grupe de vârstă, diferențiat pe sexe, deoarece vom constata unele comportamente specifice.

Copiii între 7 și 10 ani

Majoritatea copiilor de șapte și 10 ani urmăresc desene animate în proporție de 88% (ca opțiune primară sau secundară), iar 61% vizionează filme și seriale. La știri se uită mai puțini (23,4%), dar însoțiți

de părinți. De fapt aproape trei sferturi dintre copii se uită la televizor împreună cu cineva din familie, dar numai puțin peste un sfert (27%) dintre ei discută cu familia despre programele vizionate. Efectele scenelor de violență TV asupra copiilor sunt datorate expunerii la violența din filme și la violența de la știri. Influențe mai slabe apar și din cauza vârstei (cu cât crește vârsta, efectele scad) și a prezenței în casă a unui număr mai mare de echipamente electronice care facilitează accesul la mediile audiovizuale.

Tabelul 1. Influența scenelor de violență la TV asupra copiilor (7-10 ani - pe sexe)

Predictori	Total (N = 1.102) β^*	Băieți (N = 551) β^*	Fete (N = 551) β^*
Violența percepută în filme	0,247	0,252	0,236
Violența percepută la știri	0,227	0,183	0,260
Vârsta	-0,085	-0,104	-----
Dotarea cu echipamente electronice	0,074	-----	0,088
<i>Sexul</i>	0,072	-----	-----

* $p < 0,05$.

Primii doi factori menționați se păstrează și în analiza pe sexe. Dacă băieții sunt influențați în primul rând de violența din filme, fetele sunt mai sensibile la violența de la știri. Cu cât vârsta băieților crește, influența scenelor de violență scade; în cazul fetelor, influența nu diferă în funcție de vârstă, ci în funcție de prezența echipamentelor electronice în casă. Facilitarea accesului la mass-media electronică devine un factor de risc deoarece, astfel, un copil are multiple căi de vizionare a unor emisiuni cu conținut violent.

Deși am remarcat la început că foarte mulți copii la această vârstă se uită la desene animate, acest gen nu pare să exercite o influență asupra efectelor pe care le pot avea scenele de violență. Este și o consecință a faptului că, la această vârstă,

copiii nu conștientizează pe deplin conținutul violent al desenelor animate.

Copiii între 11 și 14 ani

De la vârsta de 11 ani, au loc schimbări în practicile de consum media ale copiilor.

Emisiunile cele mai urmărite sunt filmele (83%), urmate de desene animate (61%) și de știri (39,5%). Vizionarea TV are loc în prezența familiei a 60% dintre acești copii, iar discuțiile cu familia legate de conținutul emisiunilor vizionate se desfășoară doar în 16% dintre cazuri. *Coefficienții beta* ne indică influența exercitată de anumiți factori asupra efectelor pe care le are violența de la TV. Deși analiza a luat în considerare 16 variabile, regresia stepwise a selectat doar șase, conform tabelului 2.

Tabelul 2. *Influența scenelor de violență la TV asupra copiilor (11-14 ani – pe sexe)*

Predictori	Total (N = 2.301) β^*	Băieți (N = 1.192) β^*	Fete (N = 1.109) β^*
Violența percepută în filme	0,151	0,119	0,185
Violența percepută la știri	0,138	0,141	0,129
Sexul	0,170	-----	-----
Vârsta	-0,061	-0,074	-----
Consumul de filme TV	-----	0,082	-----
<i>Vizionarea în familie</i>	-----	-----	0,062

*p < 0,05.

Efectele violenței televizuale sunt influențate, în principal, de violența percepută în filme și la știri; o influență slabă mai au sexul și vârsta copiilor (ca și în cazul copiilor de 7-10 ani, cu cât vârsta crește, efectele violenței TV scad). Băieții sunt influențați mai mult de violența de la știri, iar fetele sunt mai sensibile la violența din filme. În cazul băieților apare o influență slabă dată de un factor cantitativ, și anume consumul de filme TV, iar fetele sunt și ele influențate de un factor suplimentar – prezența familiei în momentul vizionării. Ambele variabile suplimentare au o variație pozitivă relativ la variabila explicată (influența scenelor de violență TV).

Adolescenții între 15 și 18 ani

La această grupă de vârstă obiceiurile legate de consumul TV s-au modificat față de cele două grupe anterioare, și aceasta

reflectă perioada de dezvoltare cognitivă și emoțională la care s-a ajuns. Preferințele adolescenților sunt filmele (81%), vizionarea știrilor (54,2%) și chiar a desenelor animate, în proporție de 28,6%. Peste o treime dintre adolescenți vizionează în prezența familiei (39,6%), dar numai 11% dintre ei mai discută despre emisiunile vizionate.

Influența violenței TV asupra adolescenților este în mod clar diferențiată, în primul rând, de sex. Influența exercitată de violența din filme (sub aspect calitativ și cantitativ) este prezentă și în cazul adolescenților; urmează influența dată de violența de la știri și de prezența echipamentelor electronice în gospodărie⁴. În cazul fetelor se reproduce modelul general al predictorilor, în schimb, băieții sunt foarte puțin influențați de acești factori. Remarcăm la ambele sexe prezența factorului cantitativ „consumul de filme TV”.

Tabelul 3. *Influența scenelor de violență la TV asupra adolescenților (15-18 ani – pe sexe)*

Predictori	Total (N = 2.295) β^*	Băieți (N = 1.118) β^*	Fete (N = 1.177) β^*
Sexul	0,216	-----	-----
Violența percepută în filme	0,139	0,092	0,184
Violența percepută la știri	0,095	0,087	0,106
Echipamente electronice	-0,067	-----	-0,105
<i>Consum de filme TV</i>	0,067	0,087	0,057

*p < 0,05.

Deși influența este slabă, acest factor a rămas în regresia stepwise ca fiind stabil. Este probabil un semnal al consumului cumulat de televiziune, la care sunt expuși copiii începând cu cele mai fragede vârste.

Am analizat factorii care explică efectele pe care le are violența televizuală asupra copiilor și a adolescenților. S-a constatat că cele trei grupe de vârstă (7-10 ani, 11-14 ani și 15-18 ani) sunt afectate în principal de violența percepută în filme și la știri.

Dar, pe măsură ce cresc, copiii, în funcție de sex, sunt influențați și de consumul TV, de statusul socioeconomic sau de comunicarea cu familia.

Coefficienții standardizați beta, determinați prin regresia stepwise, indică prezenta unor influențe, direcția de variație (pozitivă sau negativă) și ierarhizarea influențelor.

Se poate constata că aceste influențe sunt slabe, dar simpla lor prezență înseamnă că ele se adaugă altor factori de risc individuali și sociali, pe care este mai greu să-i controlăm. Așa cum afirmă Huesman, „persoanele care comit acte de agresiune influențate de violența televizuală consti-

tuie o minoritate, dar în grupul delincvenților ei sunt majoritatea”.

Analiza transversală a efectelor pe care le are violența televizuală

Literatura dedicată analizei efectelor pe care violența urmărită la televizor le are asupra copiilor a identificat trei efecte principale: desensibilizarea (nepăsarea și indiferența în fața unei scene de violență), imitația (imitarea scenelor de violență vizionate la televizor în relațiile cu cei din jur) și frica (sentimentul permanent de teamă și de nesiguranță în viața de zi cu zi).

Analiza transversală a efectelor pe termen scurt pe care le poate avea violența televizuală, relevă faptul că efectul de imitație a actelor violente este scăzut, pentru toate vârstele cuprinse între șapte și 18 ani (sub 5%). Tulburările de somn sunt mai frecvente la vârstele de 7-9 ani (între 10% și 15%) și scad până la 3% la vârsta de 18 ani.

Tabelul 4. Efectele violenței TV asupra comportamentului copiilor (pe vârste -%)

Vârsta	NȘ/NR %	Indiferent/ amuzament %	Curaj/ îndrăzneală %	Imitare %	Groză/ nesiguranță %	Perturbă somnul %
7 ani	24,72	18,54	11,24	2,25	28,65	14,61
8 ani	17,90	27,63	12,84	3,89	27,24	10,51
9 ani	17,51	26,26	11,78	4,04	28,96	11,45
10 ani	15,68	28,65	11,89	2,43	34,59	6,76
11 ani	13,33	27,11	12,44	2,00	36,22	8,89
12 ani	11,31	30,45	12,98	2,00	37,60	5,66
13 ani	9,02	33,77	12,30	3,11	33,11	8,69
14 ani	8,59	37,66	14,38	3,91	28,91	6,56
15 ani	12,01	37,66	12,34	2,76	31,82	3,41
16 ani	10,30	42,91	9,80	3,55	29,73	3,72
17 ani	9,97	41,32	8,68	3,05	32,80	4,18
18 ani	10,32	45,16	9,03	4,95	27,53	3,01

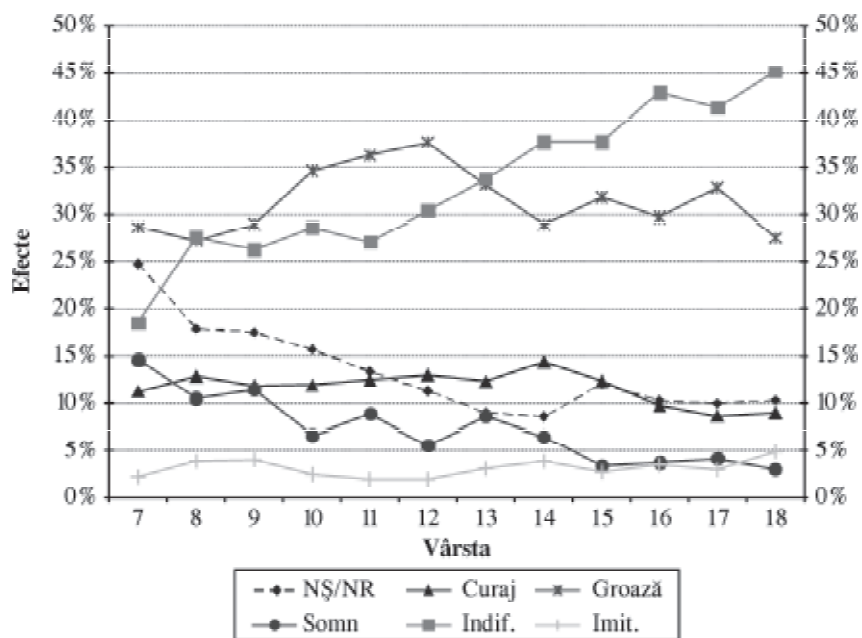

Figura 3. Efectele violenței TV (pe vârste)

Pe măsură ce cresc, copiii devin mai indiferenți față de violența afișată la televizor. Dacă la 7 ani, 18% dintre copii se declară indiferenți, la 18 ani, 45% dintre adolescenți au această atitudine față de violența televizată. Dar o proporție mare a copiilor declară că sunt înfricoșați/îngroziți/nesiguri de scenele de violență văzute la televizor. Curba de tendință are un maxim în jurul vârstei de 12 ani (vezi figura 3).

Între 10 și 12 ani, copiii declară o stare de nesiguranță/groază în proporție de 35-38% (conform tabelului 4), în urma vizionării unor programe violente la televiziune.

Proporția celor care devin mai curajoși, mai îndrăzneți în urma vizionării unor scene de violență la TV este aproximativ constantă pentru toate vârstele, între 9% și 14%, cu un maxim în jurul vârstei de 14 ani.

În general, efectele vizionării violenței TV se grupează în două categorii, în funcție de frecvență. Efectele care apar cu o frecvență redusă (3-15%) sunt: imitația, îndrăzneala/curajul și tulburările de somn. La polul opus sunt efectele la care s-a constatat o frecvență foarte mare (20-45%): indiferența și frica (starea de nesiguranță/groaza).

Efectele cu frecvența slabă au o distribuție cvasiuniformă pentru toate vârstele. În schimb, efectele cu frecvența majoră au o evoluție diferențiată pe vârste și sexe. Starea de indiferență crește odată cu vârsta, iar starea de nesiguranță/groază are un trend crescător între 7 și 12 ani (27-38%), după care descrește și se stabilizează în jurul a 30%.

Diferențe de gen în efectele violenței televizuale

Modificările comportamentale ale copiilor în urma vizionării scenelor violente de la televizor au o importantă componentă de gen, deoarece s-a constatat că există

diferențieri ale intensității cu care fetele și băieții reacționează la violența televizuală. Astfel, s-a constatat că, în cazul băieților, efectul de desensibilizare este mai mare decât în cel al fetelor. În cazul fetelor, frica devine dominantă și depășește cu mult declarațiile băieților.

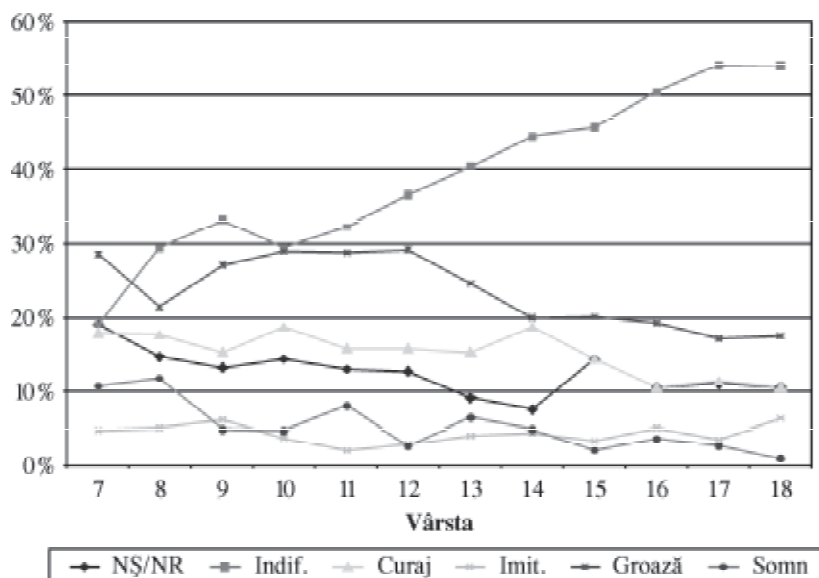

Figura 4. Efectele pe termen scurt ale vizionării scenelor de violență televizuală (băieți : 7-18 ani)

În cazul băieților se constată o evoluție ascendentă a desensibilizării și o evoluție descendentă a sentimentului de frică sau a tulburărilor de somn pe măsură ce cresc (vezi figura 4). La vârste mici (7 ani), sub 20% dintre băieți sunt nepăsători la scenele de violență, pentru a ajunge la 55% la vârsta de 18 ani. În același timp, sentimentul de frică scade de la 30% la 7 ani, la 18% la 18 ani.

Dar vizionarea violenței TV induce un comportament îndrăzneț care îi face pe copii să braveze și să recurgă la acte considerate de ei a fi de mare curaj. Acest tip de comportament este declarat de aproape 20% dintre copiii de 7 ani, dar procentul scade la jumătate, la vârsta de 18 ani (vezi tabelul 5).

În cazul fetelor s-a constatat că frica indusă de violența urmărită la televizor este efectul major, urmat de desensibilizare și, în final, de imitarea violenței.

Este remarcabilă traiectoria efectului de frică; la vârsta de șapte ani frica, nesiguranța se manifestă la aproape 30% dintre fete, atingând un maxim de 45% la 11-12 ani și apoi de 47% la 17 ani (vezi tabelul 6 și figura 5). Efectul de imitare este mai rar în cazul fetelor. La 7 ani, acest efect este nul, iar la 18 ani nu depășește 4%. Desensibilizarea în cazul fetelor pornește de la același procent ca și în cazul băieților, în jur de 18% la 7 ani, dar evoluția nu este atât de accentuată; la 18 ani, numai 36% dintre fete declară acest comportament, față de 54% dintre băieții de aceeași vârstă.

Tabelul 5. Efectele violenței TV asupra băieților (pe vârste -%)

Vârsta	NȘ/NR %	Indiferent/ amuzament %	Curaj/ îndrăzneală %	Imitare %	Groază/ nesiguranță %	Perturbă somnia %
7 ani	19,05	19,05	17,86	4,76	28,57	10,71
8 ani	14,71	29,41	17,65	5,15	21,32	11,76
9 ani	13,19	33,33	15,28	6,25	27,08	4,86
10 ani	14,44	29,41	18,72	3,74	28,88	4,81
11 ani	12,96	32,39	15,79	2,02	28,74	8,10
12 ani	12,75	36,58	15,77	3,02	29,19	2,68
13 ani	9,09	40,47	15,25	4,11	24,63	6,45
14 ani	7,52	44,44	18,63	4,58	19,93	4,90
15 ani	14,33	45,73	14,33	3,41	20,14	2,05
16 ani	10,65	50,52	10,65	5,15	19,24	3,78
17 ani	11,04	54,18	11,37	3,68	17,06	2,68
18 ani	10,64	54,04	10,64	6,38	17,45	0,85

 Tabelul 6. Efectele violenței TV asupra fetelor (pe vârste -%)

Vârsta	NȘ/NR %	Indiferent/ amuzament %	Curaj/ îndrăzneală %	Imitare %	Groază/ nesiguranță %	Perturbă somnia %
7 ani	29,79	18,09	5,32	0,00	28,72	18,09
8 ani	21,49	25,62	7,44	2,48	33,88	9,09
9 ani	21,57	19,61	8,50	1,96	30,72	17,65
10 ani	16,94	27,87	4,92	1,09	40,44	8,74
11 ani	13,79	20,69	8,37	1,97	45,32	9,85
12 ani	9,90	24,42	10,23	0,99	45,87	8,58
13 ani	8,92	25,28	8,55	1,86	43,87	11,52
14 ani	9,58	31,44	10,48	3,29	37,13	8,08
15 ani	9,91	30,34	10,53	2,17	42,41	4,64
16 ani	9,97	35,55	8,97	1,99	39,87	3,65
17 ani	8,98	29,41	6,19	2,48	47,37	5,57
18 ani	10,00	36,09	7,39	3,48	37,83	5,22

Această analiză transversală confirmă clasificările efectelor pe care le are violența televizuală asupra comportamentului copiilor. Este vorba despre: 1. desensibilizare și nepăsare, 2. frică, 3. creșterea agresivității prin imitare. În studiul prezentat se

constată că imitarea violenței constituie un efect slab, în comparație cu celelalte două efecte menționate. Imitația violenței este mai accentuată la băieți (maximum 10%) și se reduce la jumătate, în cazul fetelor (maximum 5%).

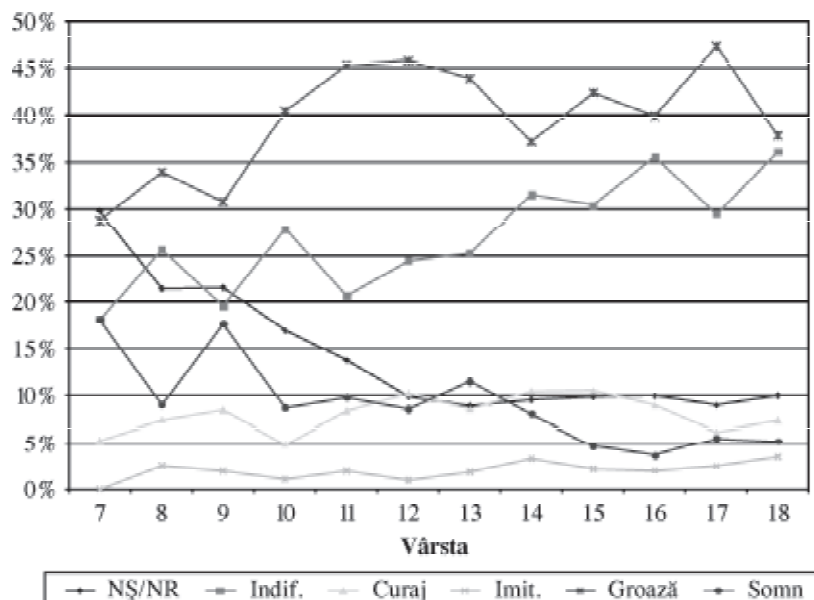

Figura 5. Efectele pe termen scurt ale vizionării scenelor de violență televizuală (fete : 7-18 ani)

Așa cum se configura și în modelul psihologic al lui Comstock, nu toți indivizii au același „itinerariu” în fața televizorului. Posibilitatea de a învăța sau de a adopta comportamentul arătat la televiziune depinde de relevanța sau importanța acestuia și de stimularea emoțională. Pentru a pune efectiv în practică un comportament învățat, persoana trebuie să întâlnească o situație din viața reală care să-i permită sau să favorizeze acest lucru.

Concluzii

1. Deși rămân multe întrebări de rezolvat cu privire la gradul de influență al violenței televizuale asupra comportamentului agresiv și violent și la importanța altor factori cauzali, studiul furnizează dovezi suplimentare potrivit cărora expunerea copiilor la violența din mass-media (sau din realitatea înconjurătoare) are efecte indiscutabile asupra predispoziției lor de a se comporta agresiv și violent.

2. Cercetările lui Huesman sugerează că atât femeile, cât și bărbații din toate straturile sociale și toate nivelurile de agresivitate inițiale se află în situația de *risc de a dobândi* un comportament agresiv și violent atunci când vizionează în mod constant secvențe violente în primii ani de viață.

3. Cercetătorii afirmă că nu expunerea la violența TV a adulților sau a adolescenților îi îngrijorează, ci expunerea copiilor. Violența din mass-media pot avea efecte pe termen scurt asupra adulților, dar efectele pe termen lung se pare că au loc numai în cazul copiilor.

4. Filmele violente de la TV, care probabil au cele mai periculoase efecte asupra copiilor, nu sunt întotdeauna și cele pe care adulții și criticii le consideră cele mai violente. Ce tip de scenă violentă este mai plauzibil să servească drept model pentru un comportament violent? Se pare că aceea în care copilul se identifică cu agresorul, copilul percepe scena ca fiind

din viața reală, iar agresorul este recom-pensat pentru violența comisă.

5. Trebuie să recunoaștem validitatea economică a violenței din mass-media. Violența se vinde. Atât copiii, cât și adulții sunt atrași de scenele violente prin acțiunea și emoțiile intense produse de film. Multe emisiuni cu popularitate și filme pentru copii conțin violență. Cercetătorii americani au constatat că emisiunile cu violență costă cu 10% mai puțin decât cele neviolente, iar șansa ca un show TV să fie bine vândut în străinătate crește cu 16% dacă este violent (Hamilton, 1998).

6. Cel mai ușor mod de a reduce efectele violenței media asupra copiilor este, desigur, reducerea expunerii copiilor la asemenea scene. Programele de prevenire care au scopul de a reduce expunerea la scene violente se pot concentra fie către producători, fie către vizionarea copiilor.

7. Cercetările viitoare ar trebui concentrate mai mult către elaborarea și testarea metodelor de intervenție pe care le vor promova părinții, școala, producătorii și autoritățile publice pentru a limita efectele pe termen lung.

Note

1. Cercetare privind analiza comportamentului de consum de programe audiovizuale al elevilor (7-10 ani, 11-14 ani, 15-18 ani), raport de cercetare al Centrului de Studii Media și noi Tehnologii de Comunicare și CURS, două studii finanțate de CNA (iulie și noiembrie 2005), www.cna.ro.
2. În diagrama structurală, în mod convențional, variabilele manifeste (măsurabile) sunt încadrate în dreptunghiuri, iar variabilele latente (conceptuale) în elipse (vezi Ștefănescu, 1999).
3. Vezi exemplele de codificare a SES din Clogg și Eye (1994) și Ștefănescu (1999).
4. Se constată o influență negativă, care se explică astfel: când numărul echipamentelor scade, influența violenței televizuale crește. Dacă vom considera dotarea cu echipamente electronice ca un indicator al statusului socioeconomic, putem afirma că un SES mai scăzut influențează gravitatea efectelor pe care le are violența TV.

Bibliografie

- Anderson, C., Bushman, B. (2002). *The Effects of Media Violence on Society*, Science, 295.
- Babbie, Earl. (1992). *The Practice of Social Research*, Wadsworth.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*, Englewood Cliffs: NJ: Prentice Hall.
- Bushman, B.J., Huesmann, L.R. (2001). „Effects of televised violence on aggression”, în D. Singer și J. Singer (coord.), *Handbook of Children and the Media*, 223-254, Thousand Oaks: CA: Sage.
- Clogg, Clifford, von Eye, Alexander (coord.) (1994). *Latent Variables Analysis*, Sage.
- Comstock, G.A., Paik, H. (1991). *Television and the American Child*, San Diego: CA: Academic Press.
- Drăgan, I. (2005). „Elevii – între familie, școală și televizor”, *Revista de Asistență Socială*, nr. 3-4.
- Drăgan, I. (2006). „«Video-copiii» sau generația televizuală”, *Dilema veche*, anul III, nr. 115.
- Eron, L.D., Walder, L.O., Lefkowitz, M.M. (1971). *Learning of Aggression in Children*, Boston: Little, Brown.
- Eron, L.D., Huesmann, L.R., Lefkowitz, M.M., Walder, L.O. (1972). „Does television violence cause aggression?”, *American Psychologist*, 27, 253-263.
- Gunter, B., McAleer, J. (1997). *Children and Television*, ediția a II-a, Londra, New York: Routledge.
- Hamilton, J.T. (1998). *Channeling Violence. The Economic Market for Violent Television Programming*, Princeton: NJ: Princeton University Press.

- Huesmann, L.R. (1986a). „Cross-national communalities in the learning of aggression from media violence”, în L.R. Huesmarin și L.D. Eron (coord.), *Television and the Agressive Child: A Cross-National Comparison*, 239-257, Hillsdale: NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Huesmann, L.R., Eron, L.D. (1986b). „The development of aggression in children of different cultures: Psychological processes and exposure to violence”, în L.R. Huesmann și L.D. Eron (coord.), *Television and the Agressive Child A Cross-National Comparison*, 1-27, Hillsdale: NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Huesmann, L.R. (1986). „Psychological processes promoting the relation between exposure to media violence and aggressive behavior by the viewer”, *Journal of Social Issues*, 42, 125-139.
- Huesmann, Moise-Titus, Podolski, Eron. (2003). „Longitudinal Relations Between Children's Exposure to TV Violence and Their Aggressive and Violent Behavior in Young Adulthood: 1977-1992”, *Developmental Psychology*, vol. 39, nr. 2, 201-221.
- McQuail, D., Windahl, S. (2001). *Modele ale comunicării pentru studiul comunicării de masă*, București: Editura Comunicare.ro.
- Potter, W.J. (1999). *On Media Violence*, Thousand Oaks: CA: Sage.
- Ștefănescu, Poliana. (2006). „Expunerea la violența TV – unul dintre factorii cauzali ai violenței în rândul copiilor”, prezentare la Prima Conferință Națională „Mass-media, violența și educația”, 26-27 mai, București.
- Ștefănescu, Poliana. (2006). „Volența trece, efectele rămân”, *Dilema veche*, anul III, nr. 118.
- Ștefănescu, Poliana. (2005). „Mass-media electronică și violența la televiziunea română”, *Revista de Asistența Socială*, nr. 3-4.
- Ștefănescu, Poliana. (1999). *Modele cauzale în sociologie*, București: Editura Universității din București.
- *** „Cercetare privind analiza comportamentului de consum de programe audiovizuale al elevilor (11-14 ani, 15-18 ani)”, raport de cercetare al Centrului de Studii Media și Noi Tehnologii de Comunicare și CURS, studiu finanțat de CNA, www.cna.ro, iulie 2005.
- *** „Cercetare privind analiza comportamentului de consum de programe audiovizuale al elevilor (7-10 ani)”, raport de cercetare al Centrului de Studii Media și Noi Tehnologii de Comunicare și CURS, studiu finanțat de CNA, www.cna.ro, noiembrie 2005.
- *** „Evaluarea monitorizării violenței televizuale (grila de vară)”, raport de cercetare al Centrului de Studii Media și Noi Tehnologii de Comunicare, studiu finanțat de CAN, www.cna.ro, iulie-august 2004.
- *** „Evaluarea monitorizării violenței televizuale (grila de toamnă)”, raport de cercetare al Centrului de Studii Media și Noi Tehnologii de Comunicare, studiu finanțat de CNA, www.cna.ro, octombrie-noiembrie 2004.

Abstract

In the last 50 years, researchers have investigated the relationship between TV violence and children's aggressivity. The present paper shows general conclusions of international studies and analyses the short term effects on children induced by TV violence in Romania. We used multivariate analysis techniques run in SPSS and LISREL. Variables in analysis have been extracted from research databases, coordinated by the Centre for Media Studies and New Communication Technologies, University of Bucharest.

Primit la redacție: 7 iunie 2006